

УДК 378.937

ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МУЗИКАНТА-ПЕДАГОГА ЯК ВИКОНАВЦЯ

І.І.Бойчев

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті висвітлено провідні чинники, які зумовлюють становлення професійної успішності майбутнього музиканта-педагога як виконавця. Особлива увага приділяється розкриттю способів його підготовки до здійснення виконавського аналізу музичного твору та формуванню готовності до музичного виконавства. Конкретизовано співвідношення когнітивного і творчого компонентів у виконавському прочитанні нотного тексту.

Ключові слова: *музикант-педагог, професійна успішність, музичне виконавство, виконавський аналіз музичного твору, музична педагогіка.*

Збереження духовності української нації потребує підготовки нової генерації вчителів, педагогів-музикантів ХХІ століття, спроможних залучити молодь до глибокого пізнання й художнього спілкування з музичним мистецтвом. В умовах ринкової економіки відбулася значна девальвація художніх цінностей. Молодь виховується у душі псевдоцінностей шоу-бізнесу, який нав'язує і утверджує псевдохудожні смаки, що йдуть всупереч з ідеальними зразками творів мистецтва, які складають скарбницю світових загальнолюдських і національних естетичних цінностей, закарбованих в істинно високохудожніх формах і духовно-моральній наповненості смислів творів мистецтва.

Сьогодні глибоке занепокоєння викликає все більше поширення «масової культури» і особливо музики, яка спрямована на формування розладу у свідомості та почуттях підростаючих поколінь, що являє собою серйозну небезпеку для їх духовно-морального, загальнокультурного, художньо-естетичного та творчого розвитку. За цих обставин значно загострюється питання впливу музичної педагогіки на формування художньої культури шкільної та студентської молоді, творчого відношення до музично-виконавської діяльності, критичного сприйняття результатів виконавського мистецтва.

Питанням професійної підготовки студентів-музикантів присвячені численні дослідження вчених і педагогів (Г.Прокоф'єв, Г.Коган, А.Алексєєв, Л.Баренбойм, А.Миколаєв й ін.), в яких увага приділена проблемам сольного виконавства, вихованню професійної техніки й майстерності, артистизму музиканта-соліста. Проблема формування професійної культури фахівців-музикантів, її різних аспектів, привертала увагу дослідників, особливо в контексті психологічного аспекту культури почуттів, що здійснили Б.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, В.Вілюнас, С.Рубінштейн, П.Якобсон. Аспекти музично-педагогічної підготовки студентів розроблялися Л. Арчажніковою, Н.Згурською, Є.Йоркіною, Г.Падалкою, В.Поповим, О.Ростовським, М.Чернявською, П.Халабузарем. Музичне виконавство як вид художньо-творчої діяльності досліджувалося В.Беліковою, Є.Бодіною, Т.Борисовою, В.Головановим, М.Котляревською, В.Ліберманом, І.Мостовою, К.Стецюк, С.Фейнбергом, Г.Ципіним, Л.Штуденим. Існує широке коло питань, пов'язаних зі специфікою відтворення та створення музично-виконавського художнього образу, яке знайшло своє певне розв'язання в наукових пошуках психологів, педагогів, музикознавців (Б.Асаф'єв, Ю.Кремльов, В.Остроменський, О.Шульпаков).

Відмічаючи значний інтерес науковців до проблеми виховання творчого ставлення до музичної виконавської діяльності у студентів музично-педагогічних факультетів та мистецтвознавчих навчальних закладів, разом з тим необхідно звернути увагу на відсутність науково-обґрунтованої і розробленої комплексної методики, яка базується на спадкоємності, духовно-особистісній взаємодії викладача і студента, творчій самореалізації, індивідуальній неповторності, театралізованій дії, художньо-естетичній виразності музичної експозиції з урахуванням таких функцій музичного мистецтва як експресивна, міметична (творча, власне художня), сугестивна, компенсаторна [1]. Наявна суперечність між нагальною потребою сучасного суспільства формування у підростаючих поколінь високого рівня художньої, в тому числі музичної, культури і реальним станом творчого відношення до сприйняття і відтворення

музичного образу, який характеризується відсутністю критичного музичного мислення, орієнтації на ідеальні зразки музичної виконавської діяльності, низьким рівнем естетичної оцінки та музично-художніх смаків.

Сучасні наукові концепції з проблем взаємодії педагогічної і виконавської майстерності висвітлені у працях В.Белікової, М.Давидова, О.Маркової, В.Москаленка та ін. Психологічне підґрунтя творчої індивідуальності інструменталіста як показник його виконавської майстерності розглянуто Л.Бочкарьовим, О.Віцинським, Г.Тарасовим та ін.

Майбутні педагоги-музиканти відчувають неабиякі труднощі у виконавській діяльності, що знижує їх успішність у сфері професії. Тому метою даної публікації є висвітлення чинників професійної успішності майбутнього педагога-музиканта та способів формування його виконавської майстерності.

Рівень професійної кваліфікації музиканта-педагога особливо яскраво виявляється на етапі виконавської діяльності, коли синтез педагогічного і виконавського компонентів діяльності вчителя дозволяє досягти художнього впливу музичного мистецтва на особистість. При цьому встановлено, що діяльність педагогів-музикантів різного рівня майстерності виявляє єдність педагогічного й виконавського аспектів їх майстерності як фахівців, їх рівнозначність і взаємодоповнення у досягненні поставлених професійних цілей [2].

Успішність формування будь-якого музичного процесу, зокрема підготовки педагога-музиканта до виконавської діяльності залежить передусім від його методичного забезпечення. Педагог-музикант повинен володіти варіативною методикою і обирати найдоцільніші методи для вирішення конкретних завдань. Зазначимо, що у виконавській практиці широко використовується комплекс методів: порівняння, співставлення, асоціацій, аналізу, синтезу та диференціації окремих елементів, альтернативного пошуку конструктивно-технологічних рішень. Одним із важливих методів підготовки педагога-музиканта до виконавської діяльності є використання елементів музичної критики. Пізнаючи специфіку сучасних форм виконання та виробляючи відповідні методи та засоби оцінки звучання класичних та сучасних музичних творів, музична критика, з одного боку, проникає у творчу лабораторію композитора, відслідковує шляхи народження музичного твору та його художніх результатів, а з другого – проникає у безперервно змінювані виконавські стилі та засоби музичної виразності.

Поряд з цим завжди залишається актуальною і проблема персонального сприйняття музики, а також певного акту виконавства кожним критиком [4]. Натомість музична критика у процесі виховання та формування творчої особистості майбутнього педагога-музиканта мусить вирішувати конструктивні педагогічні завдання властивими їй методами та засобами. В рамках методу музичної критики доцільно використовувати виконавсько-педагогічний аналіз. У його основі лежать словесні методи навчання та виховання, що ґрунтуються на засадах загальної та музично-педагогічної етики.

Словесні методи – найбільш традиційний засіб навчання й виховання педагога-музиканта. Через це у процесі підготовки педагога-музиканта до виконавської діяльності словесні методи (інструктаж, розповідь, бесіда, робота з додатковою літературою як інформаційно-пошуковий метод) характеризуються особливим змістовим навантаженням і проблемністю викладу, оскільки покликані поновити і розширити уявлення майбутнього педагога-музиканта щодо змістових і технологічних складових музично-виконавського процесу.

Але слід зауважити, що виділення словесних методів як самостійної ланки навчального процесу у виконавському класі досить умовне. Найбільше практичне навантаження лягає на методи перцептивно-логічні (комбіновані), за якими розкривається «творча лабораторія» становлення особистості й професійної діяльності педагога-музиканта. Серед них – наочне пояснення (із використанням виконавського аналізу та вивчення нотного тексту) і виконавське демонстрування з елементами аналізу музичного твору та особливостей техніки і технології виконання художньо-естетичних завдань.

Однією з проблем музичної педагогіки і зокрема підготовки педагога-музиканта до виконавської діяльності є ситуація, коли відтворення нотного тексту і супутніх редакторських поміток без опори на внутрішнє передчуття, внутрішньо-слухове уявлення, а лише завдяки виробленим руховим навичкам, коли відбувається розрив між технічною оснащеністю виконавця і рівнем його образного мислення. Серед причин такого розриву можуть бути як абсолютизація аналітичного етапу, чистого теоретизування без опори на емоційно-слухове уявлення, так і

відсутність етапу усвідомлення своїх первинних емоційних реакцій-уявлень та їх переведення у сферу рухів поза моментом інтелектуального, асоціативно-понятійного уточнення і закріплення [1]. Синтез чуттєвого і раціонального є необхідною умовою формування адекватного виконавського художньо-звукового образу.

Виконавський аналіз як музично-педагогічний метод ґрунтується на пробудженні внутрішнього чуття музичних особливостей і закономірностей, а його закріплення у стійке новоутворення особистості педагога-музиканта. Процес виконавського аналізу проходить на безпосередньому звуковому матеріалі й має характер своєрідного підтвердження та раціонального обґрунтування інтуїтивного емоційного чуття. Виконавський аналіз також передбачає пошук шляхів реального озвучення музичної думки. Такий пошук відбувається на основі засвоєння основних технічних принципів природного, художньо-творчого виконання.

Вивчення нотного тексту має свої важливі особливості. Оскільки нотний текст є системою кодування у нотно-знаковій системі художньої інформації, вивчення його є, передусім, прочитання семантичних значень цієї системи. Завдання педагога-музиканта полягає в тому, щоб «побачити» все, що записано в нотах, і відчувати, що виражають всі ці текстові знаки. В означеному контексті в майбутнього педагога-музиканта необхідно виховувати вміння відділяти в тексті головне, простежувати у сплетіннях фактури мелодичний розвиток тканини; поряд із мелодичним (лінійним) виховати гармонічне (вертикальне) бачення, щоб у складних мелодичних фігураціях одноментно охоплювати їхню гармонічну основу і на цьому будувати цілісну форму фраз, розділів тощо. Вершиною здатності прочитання нотної партитури є всеохоплюючий синтез, високорозвинене миттєве інтуїтивне бачення. Виховання такої здатності йде через ряд пізнавальних етапів у дослідженні даного тексту шляхом його ретельного аналізу і подальшого синтезу окремих частин в цілісні побудови.

Когнітивно спрямоване виконавське прочитання нотного тексту має характер глибоко творчого процесу, оскільки є своєрідною трансформацією нотного запису у живе звучання. Співвідношення когнітивного і творчого компонентів у виконавському прочитанні нотного тексту має складний характер. У нотному записі музичний твір існує як певна потенційна можливість, котра реалізується лише через свою конкретизацію у виконанні. Слід також зазначити, що в музично-педагогічний аналіз входять також прогнозування можливих проблем і помилок, які можуть виникнути при вивченні певного твору; створення індивідуального плану роботи над твором; розробка індивідуальних творчих вправ (етюдів) для художнього, інтонаційного і технічного освоєння твору.

Один із методів підготовки педагога-музиканта до виконавської діяльності – це використання психологічно-виконавського тренінгу, сутність якого полягає у розкритті психологічних механізмів процесу виконавського звукоутворення, спробах практичного досягнення максимальної концентрації слухової уваги на процесі звуко-акустичного розгортання музичного матеріалу із наближенням техніки виконання до природної, гранично економної та раціональної, а виконавської технології – до стану психологічного комфорту у «спостереженні» й управлінні реальним звучанням [2].

Психологічно-виконавський тренінг використовується як певна педагогічна проблемна ситуація, коли у штучно створених умовах (вимогах) виконання у майбутніх педагогів-музикантів загострюються виконавські проблеми, передусім, слухового характеру і пов'язані з ними проблеми технічної організації, координації і слухо-рухової «комфортності».

Необхідність використання психологічно-виконавського тренінгу продиктована тими обставинами, що рівень достатнього розуміння виконавських завдань ще не гарантує їх адекватне втілення майбутнім педагогом-музикантом. Між цими двома моментами розуміння виконавського завдання та його звуко-акустичного здійснення знаходиться сфера практичного володіння механізмом втілення звукових ідей, характер якого і визначає якість прикінцевого виконавського «продукту».

Важливим методом підготовки до виконавської діяльності виступає метод активізації виконавської практики, суттю якого є методичне забезпечення активної виконавської діяльності. Встановлено, що найбільша виконавська активність виявляється у самостійній пізнавальній діяльності, яка сприяє розвитку музичного мислення, розвиває необхідні для виконавської діяльності асоціативні зв'язки. У свою чергу, багатство музичної уяви, вдумливе ставлення до змісту твору підказує виконавцеві шляхи до його реалізації

(знаходження найбільш раціональних прийомів роботи над музичними творами, сприяння інтенсивному їх засвоєнню, накопичення виконавського репертуару, досягнення досконалості професійно-виконавських умінь та навичок). Для цього потрібно формувати психологічну установку на виконавську діяльність; розвивати потребу у виконавській творчості як необхідному шляху власного професійного становлення творчої індивідуальності майбутнього педагога-музиканта.

1. Баланчивадзе Л. В. Индивидуально-психологические различия в музыкально-исполнительской деятельности / Л. В. Баланчивадзе // Вопросы психологии. – 1998. – № 2. – С. 151–154.
2. Гусейнова Л. В. Формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л. В. Гусейнова. – К., 2005. – 193 с.
3. Некрасов Ю. І. Комплексний підхід до формування виконавської майстерності піаніста: дис. ... канд. мистецтв : 17.00.03 / Ю. І. Некрасов. – Одеса, 2005. – 168 с.
4. Курышев Е. В. Формирования исполнительских умений как компонент профессиональной подготовки студентов музыкально-педагогического факультета: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Е. В. Курышев. – К., 1986. – 24 с.
5. Бурська О. П. Методичні основи розвитку музично-виконавського мислення студентів у процесі фортепіанної підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. П. Бурська. – Вінниця, 2004. – 239 с.

Бойчев И. И. Факторы профессиональной успешности будущего музыканта-педагога как исполнителя.

В статье освещены ведущие факторы, обуславливающие становление профессиональной успешности будущего музыканта-педагога как исполнителя. Особое внимание уделяется раскрытию способов его подготовки к выполнению исполнительского анализа музыкального произведения и формированию готовности к музыкальному исполнению. Конкретизировано соотношение когнитивного и творческого компонентов в исполнительском прочтении нотного текста.

Ключевые слова: музыкант-педагог, профессиональная успешность, музыкальное исполнительство, исполнительский анализ музыкального произведения, музыкальная педагогика.

Boychev I. I. Factors of professional success of a future musician-teacher as a performer.

The article highlights the key factors that predetermine the successful professional development of a future musician-teacher as a performer. The particular attention is paid to the disclosure of the ways of preparation for the performer's analysis of the musical composition and the formation of his readiness for the musical performance. The correlation of cognitive and creative components in the performer's interpretation of the musical text is concretized.

Key words: musician-teacher, professional success, musical performance, performer's analysis of musical works, music pedagogy.